

давали науковий вигляд своїм оповідам. Перехрестя цих різних стилів зрозуміли читачу з досвідом: раптом «бабуся» опише свою хату як «трьохкамерну споруду», в інших випадках дослідники спрощують свої спостереження до псевдонародного фольклорного вислову, а інколи – проглядають житейські хитрощі студентів – простота запитань з категоричною однозначністю відповідей.

Звернувшись до інших, більш вдалих прикладів етнографічного письма, виявилось, що проблема більш популярна, ніж одиничний казус. Авторство тексту в антропології далеко не формальне питання. На його постановку вплинули тези про «смерть автора» у гуманітарних науках (Ролан Барт, Мішель Фуко або Жак Дерріда). Однак, ці тези не новітні для історіографії. Ще І.Я. Франко відмовив своєму колезі В. Шухевичу у найменуванні його 3-5 томів «Гуцульщини» монографією. Він вважав, що на відміну від 1-2, це були тексти не авторські, а збиральницькі. «Автор не ставить питань, щоб дати на них ту чи іншу відповідь, не запитує про значення, походження тієї чи тієї деталі – він тільки описує пункт за пунктом, звертаючи особливу увагу на термінологію». Ця дискусія розірвала українську етнографію настільки, що наслідки актуалізуються лише через сто років.

Зараз можна визначати різні варіанти «писання етнографії» як жанру та як наукового тексту. Згідно з нашою концепцією таких моделей зараз існує три: колоніальна, романтична та медитативна. В основу такої класифікації покладено критерій ставлення вченого до польової (збиральницької) роботи, засобів отримання інформації, а також відношення до теоретичних об'єктів науки. Ці принципи зазначаються як «інтелектуальне кредо» – сукупність уявлень про зміст та результати дослідницької діяльності, яка обов'язково вписана до соціально-суспільних контекстів етнології/антропології.

«Колоніальний автор» – людина, яка збирає емпіричні дані заради великих академічних перспектив. Для цього типу наука визначається як об'єктивістська цінність, що вимагає уточнення у дрібницях різних етнічних культур. Він наповнюється значенням свого дискурсу, що породжує в ефективних випадках, безумовно, авторство вченого. Автор-фотограф, що обирає експозицію людського різноманіття.

«Романтик» – особа, яка своєю діяльністю еманіпує т.зв. «народну культуру». Домінування фактів над теоретичними побудованим стає характерною рисою та змістом дослідницьких проектів. Реальність без впливу етнологіста має бути переданою в

академічний обіг. Це такі своєрідні «адвокати», для яких життя вимагає їх захисту. Стилестично в українській практиці це достатньо часто приховується під гаслами «збереження» та «відродження». Ідеографічний шлях створює подібне авторство намаганням до всілякої ерудиції, на жаль, без належних прийомів критики джерел, що були отримані. В результаті створюються псевдофольклорні версії квазінауки, в яких побудова тексту йде шляхом інтуїції, а не шляхом процедури репрезентації.

«Медитативне письмо» поліфонічний жанр отримання інформації та написання етнографічних робіт. Для таких авторів є рівнозначними як фактичність, так й теоретичність. У таких вчених вдало сполучається співіснування контекстів життя та науки. Стилестичне це, як правило, феноменологічні побудови, в яких казус та його ситуація отримує типологічне значення. Водночас, використовується двоколична мова – культурної традиції, що вивчається, та етнологічного мислення. Завдання не казати про етнофорів, а надати власно їм право слова. Причому, обираються виразні випадки або фрагменти практик.

Отже, сучасними шляхами репрезентації в етнографічній корпорації визначаються різні підходи до авторства. Вчений може бути транслятором ідей, що базуються на польовому спостереженні (колоніальний тип). В інших випадках він може «розчищати» реальну традицію від нашарувань (у т.ч. – особистих), наближаючись до засобу механічної фіксації (романтик). І, нарешті, дослідник може намагатися викласти багатомовність культурної традиції, академічних уявлень, наукових категорій тощо (медитативне письмо).

*Пустовалов С. Ж., к. іст. н., доцент, Інститут археології
НАН України, м. Київ, Україна*

Нестандартні пози померлих в поховальному обряді населення ранньої бронзи півдня України

Поховальний обряд населення України з мезоліту характеризувався певними позами небіжчиків, характерними для кожної археологічної культури. Всі ці пози пов'язані з певними релігійними уявленнями давніх людей. Зокрема поза «зібгана на боці» є різновидом пози дитини у череві матері і пов'язана з уявленнями

про відродження померлого або про реінкарнацію душі померлого. Випростана на спині поза пов'язана, на думку М.О. Чмихова, з уявленнями про існування потойбічного світу, куди назавжди потрапляє померлий. Відхилення від названих стандартних поз до доби ранньої бронзи практично немає. Померлі розташовані в центрі могили, інвентар або супроводжує їх, або відсутній в залежності від культурних традицій.

Подібна одноманітність продовжувалася до початку доби ранньої бронзи. І в ямних, і в катакомбних похованнях знаходяться значні відхилення від стандартних поз небіжчиків. Однією з таких поз є так звана поза жабки (на животі з підігнутими кінцівками). За підрахунками Н.Г. Салій така поза трапляється в середньому в 4,4% похованих. Детальне вивчення небіжчиків у позі «жабки» не дозволяє визначити її як навмисну. Це не природна поза, а поза людини, яка в силу певних обставин потрапила до могили у стані летаргічного сну, коми, непритомним тощо. Причин цього положення може бути багато, але найвірогіднішими є наслідки поранення. Посередньо поза у вигляді «жабки» свідчить про нестабільну військову ситуацію.

З'являються поховання померлих, які лежать у поховальних камерах на місцях, де звичайно лежить інвентар, в ногах, попід стінками, чи біля виходу з поховальних камер. Таких небіжчиків можна розглядати як другорядних померлих, таких, які мають нижче соціальне положення ніж люди, поховані на традиційних місцях у могилах. Саме така поза може розглядатися як поза соціального підкорення. Подібні пози небіжчиків свідчать про значну соціальну диференціацію населення ранньої бронзи Причорномор'я. Як відомо, одною з ознак становлення державності є людські жертвоприносини (Хазанов, 1979; Куббель, 1988).

Крім цих різновидів положень померлих є ще одна категорія, аналіз якої досі не проводився. У позі таких померлих відбилося особисте до них ставлення їхніх родичів та близьких. Одне з перших таких поховань було виявлено на початку 70-х рр. на Одещині. В пізньоямному похованні було поховано двоє людей. Вони лежали у похованні, міцно обіймаючи одне одного. Подібне за положенням небіжчиків поховання було виявлено біля с. Заможне (Пустовалов, 2005). Тут в інгульському катакомбному похованні чоловік та жінка обіймали одне одного. За численними ознаками це поховання належало до вищої страти інгульського суспільства.

Подібна за емоційною складовою положення небіжчика ситуація була зафіксована і в похованні 4, кургану 5 біля с. Заможне. У багатокамерному похованні дорослий чоловік тримав в обіймах дитину (Пустовалов, 2005).

Такі поховання час від часу зустрічаються в ямних та катакомбних похованнях півдня України. Всіх їх відрізняють глибока емоційність пози. За Ригведою у давньоіндійському суспільстві для вищих варн практикувалася одна форма шлюбу, а для нижчих варн інша. Зокрема, для кшатріїв дозволявся шлюб за коханням (гандхарва) (Шарма). Поява подібних поховань у поховальному обряді ранньобронзового населення Північного Причорномор'я, можливо, відображують аналогічні явища є ще одним свідченням державотворчих процесів серед цього населення.